

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ
ОСВІТИ
АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

На правах рукопису

ПЕХОТА ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ
ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ
13.00.04 - ПРОФЕСІЙНА ПЕДАГОГІКА

АВТОРЕФЕРАТ
ДИСЕРТАЦІЇ НА ЗДОБУТТЯ НАУКОВОГО СТУПЕНЯ
ДОКТОРА ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК

О. Пехота

КИЇВ - 1997

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН України

Науковий консультант: -доктор психологічних наук, професор
Семиченко Валентина Анатоліївна

Офіційні опоненти:

- дійсний член АПН України, доктор педагогічних наук, професор Гончаренко Семен Устимович;
- дійсний член АПН України, доктор педагогічних наук, професор Мороз Олексій Григорович;
- доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник Федоришин Борис Олексійович

Провідна установа: Житомирський державний педагогічний інститут ім.Івана Франка Міністерства освіти України.

Захист відбудеться "11" червня 1997 р. о 14.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.61.01 в Інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН України за адресою: 254060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9, 5-ий поверх, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України (254060, м.Київ, вул. М. Берлінського, 9).

Автореферат розісланий "11" травня 1997 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Г. М. Цибульська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і ступінь дослідженості проблеми

Економічні та соціальні зміни в Україні зумовили необхідність реформування системи освіти України. Перед нею постало завдання максимального розкриття і розвитку потенціалу кожної особи, формування людини як суб'єкта соціального та професійного життя, підготовки її до самовдосконалення, самовизначення та самореалізації. Розв'язання цього завдання потребує, в свою чергу, оновлення системи освіти. Вона повинна стати гнучкою, відкритою, варіативною за типами шкіл і рівнями, своїми технологіями забезпечувати індивідуально орієнтований підхід у підготовці особистості до подальшої життєдіяльності.

Нові завдання актуалізували цілу низку проблем, пов'язаних з підготовкою вчителя, оскільки йому відводиться провідна роль у реалізації накреслених перетворень. Визначення особливостей професійної діяльності вчителя, розвиток його особистісних якостей, формування готовності до самовдосконалення є генеральним напрямом реформування педагогічної освіти. Професійна компетентність, педагогічна майстерність і новаторство забезпечуються лише завдяки індивідуально-творчій самореалізації особистості. Враховуючи те, що індивідуалізація підготовки фахівця є важливою умовою розвитку творчої особистості, ця проблема висувається на перший план як один з провідних напрямів удосконалення педагогічної освіти в цілому, а також і професійно-педагогічної підготовки кожного майбутнього вчителя.

Професійні знання, вміння та навички привласнюються студентом у особистісному контексті, а особистісне і професійне, взаємно проникаючи і збагачуючи одне одного.

створюють неповторну, унікальну композицію його індивідуальних професійних якостей і проявів.

Практичне розв'язання проблеми підготовки майбутнього вчителя саме як творчої особистості потребує спеціальних досліджень, вивчення досягнень сучасної психолого-педагогічної науки. Питання, що стосуються педагогічної освіти, розглядалися багатьма авторами, причому з різних позицій: її неперервності (А.М.Алексюк, В.І.Луговий, В.К.Майборода, О.Г.Мороз та ін.); формування і розвитку педагогічної майстерності, творчості (І.А.Зязюн, В.О.Моляко, В.Ф.Паламарчук, М.М.Поташник, Н.М.Тарасевич, В.А.Семиченко та ін.); формування особистісної культури (В.О.Кан-Калик, О.П.Рудницька, Р.І.Хмелюк) тощо.

Побудова концепції індивідуалізації професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя потребує глибокого аналізу соціально-педагогічної ситуації, що склалася в Україні, вивчення передового досвіду роботи педагогічних вузів країни, накопиченого науково-педагогічного фонду ідей і підходів у галузі освіти.

Історико-педагогічний аналіз свідчить, що проблемі індивідуалізації підготовки вчителя з позиції гуманістичної парадигми освіти як спеціальній науковій проблемі у вітчизняній педагогічній науці до 90-х років не приділялось належної уваги, хоча окремі її аспекти знайшли своє відображення у філософських, психологічних та педагогічних дослідженнях (Г.О.Балл, В.О.Кан-Калик, Н.В.Кузьміна, Ю.Н.Кулюткін, В.С.Лутай, В.О.Сластьонін, Г.С.Сухобська, Н.Е.Щуркова та ін.), розроблялися технології побудови науково обгрунтованої моделі спеціаліста (В.І.Андрєєва, С.І.Архангельський, А.О.Вербицький, В.І.Загвязинський, І.І.Кобиляцький, В.Ф.Мор-гун, М.Д.Нікандров, Б.О.Орлов, Н.Ф.Тализіна та ін.).

Ознайомлення з результатами теоретичного аналізу і практичним досвідом підготовки студентів педагогічного вузу до майбутньої професійної діяльності, (О.А.Абдуліна, Е.П.Белозерцев, З.І.Васильєва, В.А.Козаков, В.А.Семиченко, В.О.Сластьонін, М.І.Шкіль та ін.) дало змогу виявити ряд суперечностей, які об'єктивно існують у педагогічній освіті, зокрема між:

- масовим характером підготовки вчителя та індивідуально-творчим - його професійної діяльності;
- необхідністю виявлення вчителем активно-творчої позиції та переважно репродуктивними формами його підготовки;
- всезростаючою за обсягом і складністю науково-практичною інформацією та недостатньою оперативністю навчальних планів і посібників, методик і форм підготовки вчителя;
- відсутністю системного зв'язку між професійною, психолого-педагогічною підготовкою та життєдіяльністю студента.

Подолання цих суперечностей можливе за умови подальшого вдосконалення педагогічної освіти у таких напрямках:

- орієнтації її на особистісний рівень оволодіння педагогічною професією;
- забезпечення єдності теоретичної, практичної, загальної, спеціальної та психолого-педагогічної підготовки;
- розвитку суб'єктності майбутнього вчителя і підготовки його до здійснення професійного самовдосконалення.

Викладене вище зумовило вибір теми дослідження - "Індивідуалізація професійно-педагогічної підготовки вчителя".

Об'єкт дослідження: процес професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя на довузівському та вузівському етапах.

Предмет дослідження: система психолого-педагогічних умов індивідуалізації професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя на довузівському та вузівському етапах.

Мета дослідження полягає у розробці та обґрунтуванні концепції індивідуалізації професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя на довузівському та вузівському етапах, у визначенні психолого-педагогічних умов її реалізації в системі допрофесійної підготовки та в вищих закладах освіти.

Концепцією дослідження є положення про суб'єктний характер розвитку індивідуальності майбутнього вчителя, що ґрунтується на індивідній та особистісній підвалинах. Ця ідея виходить із сутності такого явища, як індивідуальність учителя, що виступає інтегральним базовим поняттям професійного розвитку та саморозвитку. Теоретико-методологічною основою процесу індивідуалізації є модель індивідуальності вчителя як схеми-маршруту для здійснення професійного самодослідження та самообґрунтування ним своїх індивідуальних особливостей. Одночасно ця модель є передумовою і основою організації психолого-педагогічного супроводу професійного саморозвитку майбутнього вчителя на довузівському та вузівському етапах професійно-педагогічної підготовки, а також ціле-смысловим і узагальненим показником. Провідна ідея дослідження - положення про доцільність організації процесу професійної підготовки, спрямованої на формування у студента позиції суб'єкта своєї життєдіяльності. Досягти цього можна за умови, що професійно-педагогічний компонент буде спрямований на розкриття та розвиток індивідуальних особливостей кожного студента. Це повинно стати головною метою, об'єктом професійно-педагогічного впливу і предметом професійного саморозвитку майбутнього фахівця.

Реалізації провідної ідеї сприятиме застосування базових положень гуманістичної парадигми освіти, в центрі якої - людина як найвища цінність. Основу відповідних змін забезпечує індивідуально зорієнтована система професійної підготовки, спрямована на розвиток особистості майбутнього вчителя на всіх рівнях свого втілення (цільовому, змістовному, технологічному).

Основні положення і головна ідея концепції зосереджені у загальній гіпотезі дослідження.

Загальна гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що індивідуалізація професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя з позицій гуманістичної парадигми освіти є сутнісною характеристикою такої підготовки, а це забезпечує більш високий її рівень завдяки особистісному привласненню професійних знань. Кінцевою метою формування майбутнього вчителя на довузівському та вузівському етапах підготовки повинна стати його готовність до професійного саморозвитку та прийняття на себе відповідальності за якість свого професіоналізму. Це можливо, якщо буде реалізовано певну систему психолого-педагогічних умов.

Сутність цих умов конкретизована в *часткових* гіпотезах:

1. Цілі, зміст і технології професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів повинні бути зорієнтовані на індивідуальний розвиток кожного із них. Цього можна досягти шляхом включення до змісту підготовки системи понять і концепцій, що спрямовують студента на рефлексію, самопроекування, саморозвиток професійно значущих особистісних якостей.

2. Психолого-педагогічне забезпечення професійного самопізнання, самоусвідомлення та подальшого

самовдосконалення фахівця потребує розробки та впровадження теоретичної моделі індивідуальності вчителя.

3. Необхідний рівень індивідуалізації досягається за умови складання кожним студентом власного професійного автопортрета з метою інтеграції результатів особистісного та професійного самодослідження. Розробки індивідуальної стратегії і тактики професійного саморозвитку об'єднані в індивідуальну програму професійного зростання, з урахуванням особливостей відповідних етапів професійно-педагогічної підготовки.

4. Суттєвою умовою реалізації індивідуально зорієнтованої професійно-педагогічної підготовки є зміна характеру взаємодії викладача і студента педвузу з позицій цінностей гуманістичної орієнтації в освіті.

Відповідно до мети і гіпотез були визначені такі завдання дослідження:

1. Обґрунтувати теоретико-методологічні та методичні основи індивідуалізації процесу навчання.

2. Розробити концепцію індивідуалізації професійно-педагогічної підготовки вчителя.

3. Побудувати теоретичну модель індивідуальності майбутнього вчителя (сутність, зміст, структура, критерії) як основи процесу індивідуалізації його професійно-педагогічної підготовки.

4. Теоретично обґрунтувати і експериментально перевірити систему психолого-педагогічних умов, які забезпечують професійний розвиток і саморозвиток майбутнього вчителя на довузівському та вузівському етапах професійно-педагогічної підготовки.

5. Розробити та експериментально перевірити і запропонувати технологію індивідуалізації професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя.

Методологічною основою дослідження є: філософські положення про загальний зв'язок, взаємну зумовленість і цілісність явищ та процесів, що відбуваються у навколишньому середовищі, про соціальну детермінованість і творчу сутність особистості як суб'єкта історичного процесу й розвитку матеріальної і духовної культури.

Вихідними методологічними принципами дослідження професійного становлення вчителя визначені: особистісний (Б.Г.Ананьєв, О.Г.Асмолов, Г.С.Костюк, В.М.М'ясіщев, С.Л.Рубінштейн, В.В.Столин, О.В.Шорохова та ін.); системно-структурний (Б.Ф.Ломов, К.К.Платонов, В.Д.Шадріков, та ін.); діяльнісний (П.Я.Гальперін, О.М.Леонтьєв, Н.Ф.Тализіна та ін.); аксіологічний, який вважає людину вищою цінністю і самоціллю суспільного розвитку (Л.С.Виготський, В.Ф.Сержантов).

Враховувалися принципи єдності історичного і логічного, системного і цілісного, особистісного, діяльнісного і культурологічного, теоретичного і емпіричного підходів. Використання сукупності положень загальної і конкретної методології зумовило виявлення та обґрунтування поняттєвого апарату дослідження, визначення провідних ідей і методів їх теоретичного обґрунтування, наукового опису досліджуваних фактів і явищ педагогічної дійсності, їх аналізу, узагальнення і синтезу, експериментальної перевірки, оцінки відповідності розробленої теоретичної моделі індивідуальності педагога реальним процесам, що мають місце на довузівському та вузівському етапах його підготовки.

Теоретичну основу дисертації становлять положення і висновки щодо:

- психологічної теорії особистості (Б.Г.Ананьєв, О.Г.Асмолов, О.О.Бодальов, Л.І.Божович, В.В.Давидов, Г.С.Костюк, О.М.Леонтєв, В.М.М'ясіщев, С.Л.Рубінштейн, О.В.Скрипченко та ін.);

- механізмів персоналізації та самореалізації особистості (К.О.Абульханова-Славська, М.Й.Боришевський, Л.П.Буєва, Л.М.Коган, О.В.Киричук, та ін.);

- діяльності та її суб'єкта (Б.Г.Ананьєв, Л.С.Виготський, П.Я.Гальперін, Е.О.Клімов, Н.Ф.Талізін, В.О.Татенко, Т.М.Титаренко та ін.);

- індивідуальності та її розвитку в процесі діяльності (В.С.Мерлін, В.О.Моляко, І.І.Резвицький, Б.М.Теплов та ін.);

- системи взаємовідносин особистості і характеру детермінованості її взаємодії з навколишнім середовищем (Г.О.Балл, О.О.Бодальов, В.А.Кан-Калік, О.Г.Ковальов, О.О.Леонтєв, В.М.М'ясіщев, Ю.М.Орлов, Л.П.Петровська та ін).

На основі зазначених ідей нами було розроблено концепцію індивідуалізації професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя, що визначила подальші напрями наукового пошуку і програму дослідження обраної проблеми.

Дослідження проводилося протягом 1980 - 1997 років і охоплювало кілька етапів науково-педагогічного пошуку.

На першому етапі (1980 - 1985) вивчався стан розробки даної наукової проблеми в її теоретичному і прикладному аспектах, було розроблено програму і методику дослідження, висунуто загальну гіпотезу і здійснено її структурування.

На другому етапі (1985 - 1987) опрацьовувався та узагальнювався передовий педагогічний досвід учителів-новаторів, визначалися діагностичні прийоми вивчення індивідуальності вчителя проводилася їх експериментальна перевірка.

На третьому етапі (1987 - 1992) проведено історіографічний та порівняльний аналіз проблеми індивідуалізації підготовки майбутнього вчителя, її професійно-педагогічного компонента з урахуванням різних підходів в освіті. Вивчено досвід розв'язання цієї проблеми вищими педагогічними закладами освіти України та країн ближнього зарубіжжя. Розроблено і експериментально перевірено з учнями шкіл та студентами програми індивідуально зорієнтованої роботи при вивченні дисциплін педагогічного циклу.

На четвертому етапі (1992-1996) здійснювалась дослідно-експериментальна перевірка висунутої гіпотези, концептуальних положень на базі педагогічних закладів різних рівнів системи довузівської та вузівської підготовки. Узагальнено результати дослідно-експериментальної роботи.

На п'ятому етапі (1996-1997) систематизовано та оформлено результати дослідження у вигляді докторської дисертації, видано монографію, навчальний посібник, розроблено і впроваджено ряд методичних рекомендацій для викладачів вищих закладів освіти, учителів та керівників шкіл.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань, досягнення мети, перевірки гіпотез використано загальнонаукові методи теоретичного рівня (аналіз, синтез, порівняння, моделювання, систематизацію), методику узагальнення науково-теоретичних і дослідних даних та методи емпіричного дослідження (анкетування, контрольні тести, інтерв'ю, діалог, дискусію.

спостереження, самоспостереження, обговорення, експертні оцінювання-рейтинги, самооцінювання, діагностичний та формуючий експерименти, методи математичної статистики, комп'ютерної обробки дослідних даних).

Експериментальна база. Дослідно-експериментальна робота виконувалась на базі Комсомольського-на-Амурі, Санкт-Петербурзького, Миколаївського педагогічних інститутів, Київського індустріально-педагогічного коледжу, Вищого соціально-педагогічного коледжу "Артек," а також Сімферопольського державного університету, Миколаївського обласного інституту удосконалення вчителів, Криворізької педагогічної гімназії, Миколаївського інформатико-математичного лицюю №38, шкіл м.Миколаєва, об'єднаних загальноміською програмою "Відкрий у собі педагога". Дослідженням було охоплено 1022 студента різних факультетів вищих педагогічних закладів освіти, 1878 учнів, 48 викладачів та вчителів. Усіх їх на певних етапах роботи було залучено до різних форм довузівської та вузівської підготовки майбутнього вчителя.

Особистий внесок автора в одержанні наукових результатів полягає у:

- теоретичній розробці та обґрунтуванні основних ідей і положень досліджуваної проблеми;
- безпосередньому керівництві дослідно-експериментальною роботою;
- керівництві цільовою комплексною програмою "Юний педагог", міською програмою для старшокласників "Відкрий у собі педагога";
- науковому консультуванні педагогічного колективу і адміністрації Криворізької обласної педагогічної гімназії;

- створенні та методичному оснащенні кафедри педагогічної майстерності інформатико-математичного ліцею №38 (м.Миколаїв);
- розробленні та впровадженні у Миколаївському педінституті програми курсу "Індивідуальність учителя: теорія і практика".

Автор є також співвиконавцем державної програми "Вчитель".

Наукова новизна роботи полягає у:

- виробленні концепції індивідуалізації професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя, провідною ідеєю якої є положення про суб'єктний характер розвитку індивідуальності педагога, що ґрунтується на індивідуальному та особистісному підходах;

- обґрунтуванні структури і засобів використання у навчально-виховному процесі теоретичної моделі індивідуальності вчителя, яка є теоретичною і методичною основою для організації особистісно-професійного самопізнання студентом педінституту;

- виявленні закономірностей індивідуалізації професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя, які дають змогу суттєво підвищити її якісний рівень;

- визначенні цілісної системи психолого-педагогічних умов, які сприяють переводу вчителя з позиції об'єкта професійної підготовки на позицію суб'єкта навчально-професійної діяльності та професійного розвитку;

- розробці технології індивідуалізації професійно-педагогічної підготовки вчителя.

Теоретичне значення роботи полягає у:

- вироблені концептуальних положень, що поглиблюють розуміння процесів професійної підготовки майбутнього вчителя, формування його особистості;
- виявленні закономірностей та умов дальшого підвищення ефективності процесу професійної підготовки вчителя завдяки індивідуальному підходу до кожного студента;
- визначенні пріоритету психолого-педагогічного компонента підготовки вчителя при переході на гуманістичну парадигму освіти;
- виявленні системи психолого-педагогічних умов розвитку майбутнього вчителя як суб'єкта професійної підготовки;
- розкритті можливостей теоретичного моделювання і впровадження професійних моделей для подолання суперечностей у навчально-виховному процесі та професійній підготовці.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що:

- розроблено, апробовано та методично забезпечено систему індивідуалізації професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя;
- створено цілісну програму формування майбутнього вчителя як суб'єкта професійної підготовки і діяльності на довузівському та вузівському етапах;
- здійснено інтеграцію психолого-педагогічного компонента професійної підготовки на основі теоретичної моделі індивідуальності вчителя;
- запропоновано нові технології професійно-педагогічної підготовки вчителя на засадах індивідуалізації;
- розроблено систему психолого-педагогічного впливу, що безпосередньо забезпечує процес індивідуалізації підготовки майбутнього вчителя на основі гуманістичної парадигми освіти.

Отримані в ході дослідження дані можуть бути використані для дальшого вдосконалення процесів професійної підготовки, формування особистості майбутнього вчителя у педагогічних коледжах, педагогічних інститутах, університетах, в закладах післядипломної освіти, педагогічних класах загальноосвітніх шкіл, ліцеїв, гімназій. Теоретичні положення та апробовані технології можуть бути використані при реформуванні професійної освіти.

Результати дослідження рекомендуються для наукового обґрунтування у методичних працях особливостей індивідуального розвитку майбутнього вчителя і рівнів індивідуалізації його підготовки. Розроблена теоретична модель індивідуальності вчителя може бути використана в процесі вивчення педагогічних дисциплін в освітніх педагогічних закладах різних рівнів.

Вірогідність і обґрунтованість результатів дослідження забезпечувалися методологічною і теоретичною обґрунтованістю його вихідних позицій, застосуванням комплексу взаємопов'язаних методів відповідно до мети, гіпотези та завдань дослідження; репрезентативністю вибірки і статистичною значущістю отриманих показників, значним обсягом емпіричних даних, конкретністю математичної обробки та графічного подання кінцевих показників, тривалим масовим експериментом.

Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом їх опублікування у 72 наукових і науково-методичних працях загальним обсягом 47,2 друкованих аркуша для учнів і педагогів навчальних закладів, що забезпечують довузівську підготовку вчителя, викладачів і студентів педвузів, слухачів ФПК, наукових працівників.

Результати дослідження доповідались і обговорювались на міжнародних, всеукраїнських та міжрегіональних конференціях: "Гуманізація освіти" (Санкт-Петербург, 1990); "Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості" (Київ-Луцьк, 1994); "Shapers of Education" (Arnhem, Netherland, 1995), "Вища освіта в Україні: реальність, тенденції, перспективи розвитку" (Київ, 1996); "Актуальні проблеми розвитку творчих можливостей учнів" (Київ, 1994); "Становлення шкіл нового типу: досвід, проблеми, перспективи" (Миколаїв, 1995), а також на міжвузівських наукових конференціях (Київ, Миколаїв, Одеса, Полтава, Хабаровськ, Херсон, 1986-1996). Вони були представлені на семінарі Ради Європи "Розвиток людських ресурсів для шкільної освіти в Європі: викладацький та невикладацький склад" і зафіксовані в підсумкових матеріалах і документах (Есторіль, Португалія, 1996).

Впровадження результатів дослідження здійснювалося у Сімферопольському університеті, Криворізькому, Миколаївському, Херсонському педагогічних інститутах, Київському інженерно-педагогічному коледжі, Вищому соціально-педагогічному коледжі "Артек", а також у педагогічних класах загальноосвітніх шкіл, інформатико-математичного ліцею (м.Миколаїв), у педагогічній гімназії (м.Кривий Ріг).

Теоретичні і методичні положення дисертації використовувалися на лекціях та практичних заняттях у Миколаївському обласному інституті удосконалення вчителів, на курсах підвищення кваліфікації керівних кадрів (м.Київ), на республіканських, обласних, міських семінарах педагогічних працівників різних категорій.

Матеріали дослідження склали концептуальну основу цільової комплексної програми для учнів "Юний педагог" (м.Комсомольськ-на-Амурі), міської програми для старшокласників "Відкрий у собі педагога" (м.Миколаїв), професійно-педагогічного компонента навчального плану і програм Криворізької обласної педагогічної гімназії (м.Кривий Ріг).

На захист виносяться:

1. Концепція індивідуалізації професійно-педагогічної підготовки вчителя з позицій гуманістичної парадигми освіти, яка включає: визначення його індивідуальних особливостей та їх специфіки, особливостей професійного розвитку, шляхів їх урахування і самоврахування з точки зору вимог майбутньої професійної діяльності.

2. Теоретична модель індивідуальності вчителя та можливості її використання в процесі індивідуально зорієнтованої професійно-педагогічної підготовки.

3. Сукупність положень, які визначають специфіку індивідуалізації професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя з позицій гуманістичної парадигми освіти.

4. Система психолого-педагогічних умов забезпечення професійного саморозвитку майбутнього вчителя на довузівському і вузівському етапах його підготовки.

5. Технологія забезпечення розвитку і саморозвитку професійної індивідуальності вчителя в процесі професійно-педагогічної підготовки.

Обсяг і структура дисертації.

Дисертаційна робота складається із вступу, п'яти розділів, загального висновку, списку використаної літератури і додатків.

Список використаної літератури охоплює 344 найменування, з яких 11- іноземними мовами.

СТРУКТУРА ТА ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обгрунтовуються актуальність і ступінь дослідженості обраної проблеми, визначаються об'єкт, предмет, мета, концепція, завдання, гіпотези і методологія дослідження, розкриваються його наукова новизна, теоретична і практична значущість, сформульовано основні положення, що виносяться на захист, викладено відомості щодо апробації і впровадження результатів роботи.

У першому розділі дисертації *"Індивідуалізація процесу навчання як проблема педагогіки"* дається методолого-теоретичне обгрунтування процесів становлення індивідуальності особистості, в тому числі індивідуалізації навчання. З урахуванням цього розглядаються етапи вивчення проблеми, визначається теоретичний зміст понять "індивідуальність", "індивідуальний підхід", "індивідуалізація навчально-виховного процесу".

Індивідуальність людини - це особлива форма її існування, в межах якої вона живе і діє як автономна, унікальна та неповторна біосоціальна система, що зберігає свою цілісність і відповідність самій собі в умовах неперервних внутрішніх і зовнішніх змін (Б.Ф.Ломов, В.С.Мерлін, І.І.Резвицький та ін.). При цьому основним показником є особистісні особливості індивідуальності, які відображають своєрідний, неповторний характер зв'язків між усіма якостями людини, що створює її "інтегральну індивідуальність" (В.С.Мерлін, 1986). Дійсне значення індивідуальної неповторності людини пов'язане із системою її буття як самостійного суб'єкта діяльності (І.І.Резвицький, 1984).

Під індивідуалізацією навчання сьогодні розуміють визначення його змісту, вибір методів і форм відповідно до природних та особистісних якостей, досвіду й досягнень учнів. Індивідуалізація спрямовує навчально-виховний процес на розвиток своєрідності та неповторності кожного учня, студента, виходячи з їхніх індивідуальних особливостей, розкриває можливості їх особистісного і професійного самовизначення (А.А.Кірсанов, Є.С.Рабунський, І.Є.Унт та ін.).

Наприкінці 80-х років було виділено концептуальні основи індивідуалізації навчання, зокрема:

1. Визначено відносний характер індивідуалізації як педагогічного явища, тобто неможливість, некоректність її розгляду як універсального, статичного явища. Це зумовлено тим, що кожна конкретна педагогічна ситуація орієнтує вчителя або вихователя тільки на певні особливості учня.

2. Розроблено ієрархію факторів, що істотно впливають на процес навчання. Показано, що до індивідуальних особливостей учнів, студентів, які необхідно враховувати в першу чергу, слід віднести відповідність їх психо-фізіологічних та психологічних показників певним нормам.

3. Залежно від завдань навчально-виховного процесу індивідуалізація має враховувати:

- психолого-фізіологічні особливості учнів (тип вищої нервової діяльності, своєрідність пізнавальних процесів та ін.);

- рівень розумового розвитку учнів, зокрема схильності до учіння та набуття знань (Н.О.Менчинська);

- прийоми розумової праці (Е.М. Кабанова-Меллер);

- здатність до навчання і працелюбність (А.О.Бударний);

- індивідуальний стиль роботи (В.А.Мерлін, Е.О.Климов);

- спеціальні здібності (Ю.А.Самарін);

- швидкість засвоєння навчального матеріалу (З.І.Калмикова);

- мотивацію навчання (А.К.Маркова);

- рівень знань, умінь і навичок, пізнавальних здібностей (Е.С.Рабунський);

- програмові, позапрограмові знання, а також знання, набуті на попередніх етапах навчання;

- навчальні уміння (Л.І.Концева);

- рівень активності учнів як один із значущих показників їх розвитку і саморозвитку;

- особистісні особливості учнів, в тому числі риси характеру, його акцентуація (К.Леонгард) та ін.

Теоретико-методологічний аналіз підходів до досліджуваної проблеми дає змогу зробити висновок, що однією з головних ознак та провідним завданням індивідуалізації навчання є виховання в учнів активності і самостійності як важливої якості особистості, котра спонукає до самодетермінації і саморозвитку. Навчання має бути організоване таким чином, щоб учень, студент ставали не тільки в позицію суб'єкта навчально-виховної діяльності, а й суб'єкта розвитку (Н.А.Менчинська та ін.).

Необхідність гуманізації освіти зумовлена зростанням пріоритету особистості, піднесенням на вищий щабель прав людини в різних сферах життєдіяльності суспільства: виробництві, політиці, навчанні й вихованні. Проте сучасна освітня система, як стверджують науковці і практики, поки що характеризується заідеологізованістю цілей, жорсткою регламентацією державними навчальними програмами діяльності вчителя та учня, ігноруванням їх індивідуальності, застарілою

системою оцінок результатів праці, імперативними методами управління, катастрофічним зниженням матеріального, культурного та професійного рівнів педагогічних працівників. На цьому тлі все більш привабливим стає гуманістичний підхід в освіті, який на перше місце в будь-яких ситуаціях навчання виводить цінності конкретного учня, його особисту свободу, вміння аналізувати своє життя та розвиток. Він доводить: багато що залежить від власних зусиль, власної активності особистості (А. Маслоу, К. Роджерс, А. Роджерс, В. Франкл, Р. Бернс, К. Д. Ушинський, В. О. Сухомлинський та ін).

Індивідуалізація процесу навчання з позиції гуманістичної парадигми - принципово нова точка зору. Увага зосереджується на тому, що насамперед сама людина повинна захотіти і навчитися нести відповідальність за свій особистісний і професійний розвиток. Навчальні заклади мають забезпечити такий розвиток на мотиваційному, змістовому і технологічному рівнях. Індивідуалізувати навчання - означає створити такі умови, за яких учень чи студент самі могли б свідомо впливати на своє навчання і розвиток у цілому. Це стане можливим тоді, коли мета, зміст і технологія навчання сприятимуть переведенню особи з позиції об'єкта впливу на позицію суб'єкта навчально-пізнавальної діяльності і розвитку.

У ході розв'язання цієї проблеми на сучасному етапі виникають утруднення, зумовлені зміною парадигми, яка потребує розробки нових психолого-педагогічних теорій. Необхідно провести ретельний аналіз, синтез і оцінку існуючих теорій та практичних досягнень. Значною мірою дальший розвиток проблеми індивідуалізації процесу навчання гальмується недостатньою визначеністю багатьох основних

понять і відсутністю загальної теорії розвитку особистості в умовах сьогодення.

У другому розділі дисертації "Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів з позиції гуманістичної парадигми освіти" висвітлюється специфіка індивідуалізації процесу навчання у вищій педагогічній школі.

У сучасних світових концепціях індивідуалізації навчання у вищій школі спільним є визнання гуманістичної орієнтації педагогічної освіти, розуміння того, що студент є "суверенною" особою, усвідомлення розвитку індивідуальності як особистісної цілісності, сприйняття взаємодії необхідною умовою соціалізації через навчання, демократизації відносин. Педагоги гуманістичної орієнтації обґрунтовують досягнення мети індивідуалізації навчання у педагогічному навчальному закладі через організацію конструктивної взаємодії студента з викладачем та навчальним середовищем (А.Комбс, А.Маслоу, Г.Олпорт, К.Роджерс та ін.). Майбутній педагог розглядається не тільки як цілісна особистість, якій притаманна потреба творчої самореалізації, а і як "проект", як "своєрідний набір можливостей майбутнього професіонала". Ці ідеї допомагають змінити взаємини викладачів і студентів на основі різноманітних індивідуальних програм, адаптованих до особливостей особистісно-професійного розвитку конкретних осіб.

Вивчення наукових підходів до проблеми індивідуалізації навчання і навчальної діяльності студентів у вітчизняній вищій школі підтверджує, що наприкінці 90-х років вона стає актуальною (Б.Г.Ананьєв, Ю.О.Самарін та ін.). Сьогодні ведуться пошуки змісту, методів і засобів її розв'язання (Л.Ю.Образцова, О.Б.Орлов, М.С.Дигіна та ін). Але, на жаль, частіше це

відбувається стихійно, гальмується через методологічні ускладнення, закономірні на етапі зміни парадигми освіти.

Використання відповідних світових ідей і концепцій у практиці вітчизняної вищої педосвіти дає змогу подолати її недоліки, які породжуються:

- фронтальним викладом навчального матеріалу та індивідуальним характером його засвоєння;

- потенційними можливостями студента успішно оволодівати обраною професією та неспроможністю це робити через відсутність необхідних умінь і навичок;

- необхідністю враховувати індивідуальні особливості студента та відсутністю потрібних методичних передумов;

- суперечністю між засвоєним навчальним матеріалом і невмінням його використовувати у практичній діяльності, в тому числі для забезпечення подальшого професійного саморозвитку;

- суворою регламентацією організації навчальної праці студентів і актуальною потребою особистості реалізувати свою індивідуальність у навчально-виховному процесі вузу, а надалі - у професійній діяльності.

Усе перелічене заважає піднести систему педагогічної освіти на якісно новий рівень, істотно її вдосконалити.

Етап зміни філософських засад освіти в цілому і педагогічної зокрема потребує не тільки виділення гуманізації та індивідуалізації у ряд провідних тенденцій, а й спонукає підійти безпосередньо до втілення в життя відповідних ідей. Розвиваючий характер педагогічної освіти розкривається у межах понять "суб'єкт", "свобода", "саморозвиток", "цілісність", "діалог", "засоби та форми самодетермінації особистості

вчителя". На жаль, парадигмальні зміни поки ще не знайшли втілення у конкретних діях педагогічних закладів освіти.

Реалізація ідеї індивідуалізації підготовки вчителя з позиції гуманістичної парадигми дає змогу не тільки розглядати професійний розвиток кожного студента як її кінцеву мету, а й розв'язати одну з провідних суперечностей педагогічної освіти - між масовим характером навчання та індивідуальним самовиявленням у професійній діяльності.

Аналіз численних теоретичних підходів і практики роботи окремих педагогічних закладів освіти засвідчує, що підготовка майбутнього вчителя з урахуванням таких чинників, як гуманізація освіти та індивідуалізація процесу навчання, передбачає встановлення нових пріоритетів: 1) специфічних цілей (актуалізація та індивідуальний розвиток особистісних і суб'єктних можливостей кожного студента); 2) змісту, в якому освітянський стандарт органічно пов'язується з особистим досвідом того, хто навчається; 3) технологій, які забезпечують педагогічний розвиток, самореалізацію кожного індивіда. Технології педагогічної освіти повинні гарантувати прийняття студентом суб'єктної позиції власного особистісно-професійного розвитку.

Професійно-педагогічна підготовка майбутнього вчителя на довузівському і вузівському етапах має бути зорієнтована на стимулювання та методичне забезпечення його професійного розвитку, формування готовності до саморозвитку; це повинно забезпечуватися метою, завданнями, змістом, структурою, методами і формами навчання. Звідси - необхідність принципових змін структури підготовки, яка мусить стати насамперед індивідуально зорієнтованою.

Індивідуально-розвиваючий характер професійно-педагогічної підготовки передбачає осмислення майбутнім учителем себе як творчої індивідуальності, визначення комплексу професійних якостей, що притаманні саме йому, розробки програми саморозвитку.

Здатність до професійного саморозвитку зумовлюється наявністю в особи потреби у професійному самопізнанні та самовдосконаленні.

Сформулювати концептуальні засади індивідуалізації професійної підготовки майбутнього вчителя неможливо без знання визначених сучасними психологами її психологічних особливостей. Наведемо найбільш важливі положення, які слід враховувати в ході індивідуалізації:

1. Поведінка і професійна діяльність вчителя детерміновані його уявленням про себе (сукупністю ситуативних Я-образів), про те, яким він мусить чи хотів би бути.

2. Вивчення структури і функцій Я-образів має особливе значення для розв'язання проблеми індивідуалізації професійно-педагогічної підготовки вчителя в плані її гуманізації.

3. На всіх етапах підготовки вчителя відбувається зміна рівня його суб'єктності стосовно професійних подій, тому важливо знати механізм та умови процесу прийняття студентом позиції суб'єкта власної професійної життєдіяльності.

4. Суб'єктність учителя - це осмислення ним власного "Я" як регулюючого фактора професійного життя і мотиваційного ядра особистості.

5. Саморегуляція професійної поведінки та діяльності вчителя забезпечується насамперед наявністю певної інформації про себе, свої індивідуальні особливості. Сила "Я" вимірюється ступенем свідомої самореалізації.

6. Власне "Я" осмислюється вчителем лише у контексті взаємин з оточуючою педагогічною дійсністю і залежить від їх природи.

7. Активно-діяльнісна позиція, орієнтація індивіда на самопізнання підвищують творчу роль "Я" як сутнісної сторони розвитку індивідуальності вчителя.

8. Загальна оцінка індивідом себе як учителя - це осмислення власних здібностей і потенційних можливостей на основі ситуативних або локальних самооцінок; вона істотно впливає на рівень домагань, але не зводиться лише до них.

9. Ступінь прийняття чи неприйняття вчителем самого себе, позитивного або негативного ставлення до себе визначає його узагальнена "Я-концепція".

10. Сукупність усвідомлених Я-образів є підґрунтям для осмисленого створення вчителем власної Я-концепції як системи знань, умінь і навичок, необхідних для вироблення стратегії і тактики саморозвитку.

Проектування професійно-педагогічної підготовки як компонента цілісної системи педагогічної освіти має задовільняти таким умовам: орієнтація на теоретичну модель індивідуальності вчителя, яка відбиває основні вимоги до виконавця з боку майбутньої професійної діяльності; науково обґрунтований відбір студентів у педагогічні навчальні заклади всіх рівнів; професійно-педагогічна діагностика стану і динаміки професійного розвитку майбутнього вчителя з метою його своєчасної корекції; ретельне методологічне обґрунтування дисциплін, що становлять зміст педагогічної освіти; міждисциплінарна інтеграція знань; підготовка студента до неперервного професійного саморозвитку.

У навчальних планах, що забезпечують професійно-педагогічний компонент на довузівському та вузівському етапах,

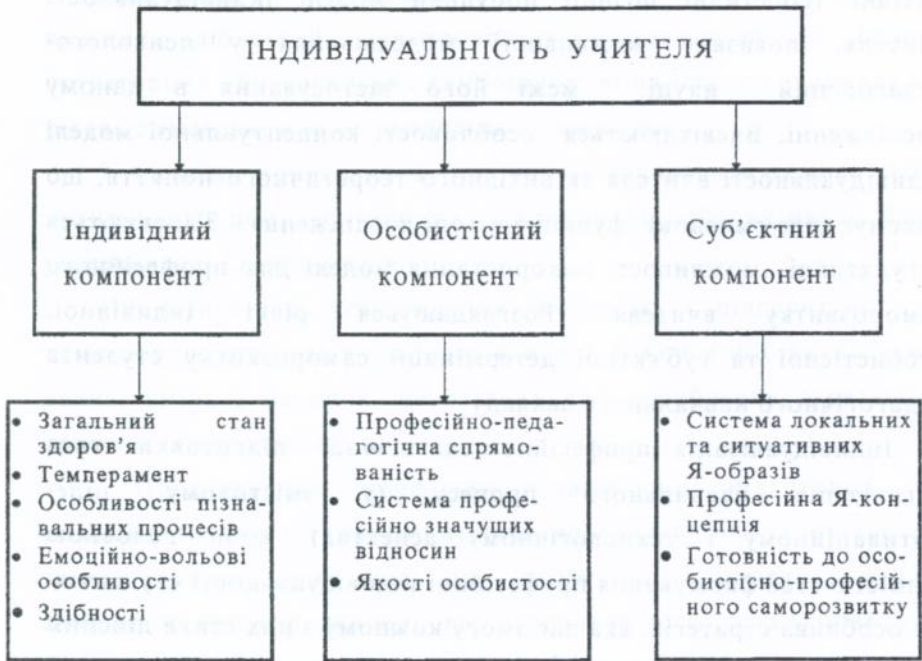
необхідно передбачити дисципліни, які розкривають механізм і умови особистісно-професійного розвитку майбутнього вчителя, способи самовдосконалення.

У третьому розділі *"Психолого-педагогічні основи індивідуально орієнтованої підготовки майбутнього вчителя"* сформульовано вихідні теоретичні позиції побудови моделі індивідуальності вчителя, показано можливості моделювання у психолого-педагогічній науці, межі його застосування в даному дослідженні. Висвітлюються особливості концептуальної моделі індивідуальності вчителя як вихідного теоретичного поняття, що виконує ціле-смыслову функцію в ході дослідження. З'ясовуються регулятивні можливості використання моделі для професійного саморозвитку вчителя. Розглядаються рівні індивідуальної, особистісної та суб'єктної детермінації саморозвитку студента педагогічного навчального закладу.

Індивідуалізація професійно-педагогічної підготовки - така організація навчального процесу (у змістовому, ціле-мотиваційному і технологічному аспектах), коли головною цінністю стає формування професійної індивідуальності студентів. Це особлива стратегія, яка дає змогу кожному з них стати дійсним суб'єктом професійного розвитку. Регулювання процесу особистісно-професійного розвитку та саморозвитку здійснюється за допомогою теоретичної моделі творчої індивідуальності вчителя. Саме ця модель може стати реальною основою технології індивідуалізації навчання.

Системоутворюючим компонентом моделі є позиція суб'єктності, що забезпечується потребою і здатністю вчителя осмислювати свою професійну сутність, готовністю до неперервного професійного самовдосконалення.

При розробці змісту і структури теоретичної моделі ми спиралися на запропонований Б.Г.Ананьєвим підхід, коли категорія індивідуальності розглядається на індивідному, особистісному та суб'єктному рівнях (Б.Г.Ананьєв, 1967). Модель має такий вигляд:

Використання теоретичної моделі індивідуальності вчителя дає змогу методично забезпечити процес самодослідження кожного студента шляхом осмислення її психолого-педагогічного змісту, співставлення показників теоретичної моделі з реальними індивідуальними особливостями конкретної особи з метою побудови програми професійного самовдосконалення. Це здійснюється у ході всієї професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя шляхом зміни її змісту і технології за рахунок збільшення процедур самопізнання, саморозуміння та

саморозвитку. Реалізація програми сприяє особистісно-професійній самодетермінації студентів.

Виходячи із запропонованої теоретичної моделі, індивідуальність учителя розглядається нами як своєрідне поєднання властивостей різних ієрархічних рівнів - психолого-фізіологічного, соціального та суб'єктного. Це унікальний, неповторний результат індивідуальної життєдіяльності вчителя та професійного самоусвідомлення.

До індивідуальних особливостей індивідуальності вчителя віднесено цілісну композицію природних ознак, які істотно детермінують відповідну професійну діяльність. У ході дослідження зроблено висновок, що починати ознайомлення майбутнього вчителя з його індивідуальними особливостями необхідно на заняттях із загальної психології та психодіагностики, орієнтуючи студентів на складання власного психологічного портрета. Враховувати особливості професійного розвитку на рівні техніки і технології діяльності слід на заняттях з основ педагогічної майстерності. Доцільно ввести у навчальний процес окремий спецкурс з проблем індивідуальності вчителя, що допоможе приділити особливу увагу відповідним питанням.

До особистісних особливостей індивідуальності майбутнього вчителя відносимо: професійно-психологічну спрямованість на професійну діяльність (сукупність стійких професійних мотивів); систему професійно значущих відносин (ціннісні орієнтації); певні особистісні якості (зокрема акцентуації характеру, емпатія та ін). Оцінку окремих показників особистісного компонента індивідуальності кожен студент дає після всебічного самодослідження в ході реалізації спеціальної програми діяльності та за допомогою психолого-педагогічного керівництва з боку викладача.

Результати індивідного та особистісно-професійного самодослідження і самооцінки можуть бути віднесені до трьох рівнів: оптимального, допустимого і критичного. Глибоке саморозуміння показників оптимального і допустимого рівнів також дає позитивний ефект при розробці індивідуального стилю діяльності майбутнього вчителя, а інтеграція окремих особистісних показників дозволяє більш осмислено здійснювати майбутній професійний саморозвиток. За наявності показників критичного рівня з'ясовується необхідність адресної допомоги психолога і консультанта з проблем професійного розвитку. Ефективність самодослідження особистісних показників з використанням теоретичної моделі як схеми-маршрута підвищується за умови неодноразового її застосування.

У психолого-педагогічній літературі суб'єктність характеризується як одна з основних функцій особистості. Остання ж розглядається як суб'єкт життєвого її шляху (Б.М.Теплов, В.С.Мерлін, К.А.Абульханова-Славська), суб'єкт предметної діяльності (О.М.Леонтьєв, С.Л.Рубінштейн, О.Г.Асмолов та ін.), як суб'єкт спілкування (О.О.Бодальов, А.В.Мудрик та ін.), суб'єкт самосвідомості (І.С.Кон, В.В.Смолін та ін.). За всієї різноманітності підходів суб'єктність означає можливість людини внести нове у навколишню дійсність та власний внутрішній світ. До суб'єктних особливостей індивідуальності майбутнього вчителя віднесено його готовність до професійного саморозвитку. Це утворення, яке забезпечує необхідні внутрішні умови для успішного професійного зростання, має складну структуру. Нами було виділено чотири її компоненти: ціле-мотиваційний, змістовий, операційний та інтегруючий.

Ціле-мотиваційний компонент забезпечує спрямованість особистісно-професійних перетворень. Змістовий компонент - це система особистісно засвоєних знань про структуру професійної індивідуальності вчителя, шляхи та механізми професійного саморозвитку. Операційний - система шляхів, засобів і прийомів здійснення професійного самодослідження й самовдосконалення. Інтегруючий - діяльність, спрямована на створення єдиної картини професійної індивідуальності, яка відображає даний етап професійного розвитку і дає прогноз щодо майбутньої професійної діяльності.

На жаль, у педагогічному процесі вузу в цілому і в професійно-педагогічному компоненті зокрема відсутня дисципліна, яка б цілеспрямовано розв'язувала завдання підготовки студентів до професійного саморозвитку (як на певному етапі, так і стосовно професійної діяльності взагалі). Психолого-педагогічною наукою накопичено певний арсенал засобів професійного саморозвитку майбутнього вчителя, проте вони розрізнені і не стали органічною складовою педагогічної освіти.

Сьогодні потрібна така технологія підготовки фахівця, яка б спонукала до створення і наступного багатоаспектного розширення системи цілепокладання, завдань, шляхів і засобів особистісно-професійного розвитку і саморозвитку кожного конкретного студента педагогічного інституту з урахуванням соціальної ситуації в країні та особливостей певного віку (юнацького, студентського).

Необхідно сприяти формуванню такої системи, стрижнем якої стало б суб'єктне ставлення майбутнього вчителя до: своєї людської сутності, власних психолого-фізіологічних

особливостей, професійних показників, професійного розвитку в цілому.

Студента слід не тільки інформувати про особливості майбутньої професійної діяльності, а й сприяти засвоєнню ним її смислів на особистісному рівні, реалізації цих смислів в індивідуальних цінностях, ідеалах, домаганнях.

Якщо раніше індивідуалізація розглядалась переважно у загальному плані, то нині вона стає провідним принципом педагогічних технологій, змінює сутнісну характеристику всіх компонентів педагогічної освіти, у тому числі професійно-педагогічної підготовки. Як складовий компонент гуманістичної парадигми освіти, індивідуалізація потребує перегляду мети, завдань, змісту, структури, технології професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя, орієнтуючи кожного студента на професійний розвиток і саморозвиток. Якісно новий рівень досягається завдяки переведенню студента на позицію справжнього суб'єкта професійного становлення та саморозвитку, коли зміст професійної підготовки (знання, уміння й навички) не тільки засвоюється, а й наповнюється особистісними характеристиками, смислами і значеннями.

Результатом індивідуалізації професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя стає створена самим студентом система цілей професійного розвитку та саморозвитку, істотною складовою якої є глибоке осмислення можливостей самореалізації власної творчої індивідуальності через професійну діяльність, прийняття установки на неперервність професійного розвитку протягом усього життя.

Майбутній учитель повинен хотіти і вміти регулювати послідовність свого професійного розвитку, усвідомлено нести відповідальність за свою професійну долю. Суб'єктність його

стосовно професійних подій має стати базовою цінністю, а її формування - метою професійно-педагогічної підготовки.

Четвертий розділ дисертації *"Загальна логіка і технологія експериментальної роботи"* містить визначення специфіки роботи з учнями, студентами на довузівському і вузівському етапах. Розглядаються загальна логіка і конкретні технології експериментальної роботи з індивідуалізації професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя у відповідні періоди.

Зміст констатуючого етапу дослідження склали такі напрями роботи:

1. Аналіз сучасних підходів до теорії і практики довузівської професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя з погляду її орієнтації на професійний розвиток і саморозвиток кожного учня.

2. З'ясування можливостей різних форм довузівської підготовки майбутнього вчителя у педагогічних класах (загальноосвітньої школи, профільного ліцею, педагогічної гімназії) з позицій досліджуваної проблеми.

3. Аналіз змісту, структури і технологічних особливостей чинних програм "Юний педагог", "Вступ до педагогічної професії" з огляду на необхідність індивідуалізації довузівської підготовки майбутнього вчителя.

4. Вивчення суджень педагогів щодо можливості довузівської професійно-педагогічної підготовки забезпечувати первинний професійний розвиток та саморозвиток майбутнього вчителя.

5. Вивчення уявлень учнів про сутність і зміст поняття "індивідуальність учителя".

6. Аналіз традиційного досвіду організації процедур самодослідження, які здійснюються учнями в процесі довузівської підготовки.

7. Виявлення готовності учнів нести відповідальність за своє професійне самовизначення.

Аналіз теоретичних підходів і досвіду роботи показує, що найбільш ефективною формою довузівської підготовки є педагогічні класи загальноосвітніх шкіл і школи нового типу. Саме тут є змога послідовно й цілеспрямовано здійснювати первинний педагогічний вплив на розвиток індивідуальності майбутнього вчителя.

Головним завданням констатуючого етапу дослідження було визначення умов, що забезпечують професійний розвиток і саморозвиток учнів в умовах педкласу. На жаль, поки що у діяльності цих закладів переважає інформаційний аспект. Недостатньо уваги приділяється таким напрямам, як діагностика та розвиток професійно значущих якостей вихованців. Аналіз таких традиційних форм роботи з учнями, як програми "Юний педагог" та "Вступ до педагогічної професії", засвідчує, що ідеї індивідуалізації поки що не знайшли свого відображення у їх змісті та структурі.

У ході проведення констатуючої частини дослідної роботи ми дійшли таких висновків:

1. У сучасній досить різноманітній психолого-педагогічній літературі відсутні підходи та концептуальні засади індивідуалізації довузівської підготовки майбутнього вчителя, зокрема - професійно-педагогічного її компонента. Така ж ситуація спостерігається у школах нового типу: профільних і педагогічних ліцеях, гімназіях.

2. Бракує підручників і навчальних посібників, методичних рекомендацій, орієнтованих на індивідуалізацію підготовки майбутнього вчителя, навчання за індивідуальними програмами.

3. Відсутня система підготовки вчителів до роботи у педагогічних класах, у тому числі до керівництва розвитком і саморозвитком школярів, які обрали професію педагога.

4. Недостатня розвиненість у системі освіти служб, які б подавали допомогу старшокласнику у виборі професії відповідно до його здібностей та уподобань.

5. У традиційних формах довузівської підготовки майбутнього вчителя немає науково обґрунтованих методів і прийомів, які б допомагали старшокласникам у визначенні шляхів та засобів індивідуального професійного саморозвитку.

Зміст констатуючого етапу дослідження вузівської професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя складала такі напрями роботи:

1. Вивчення сучасних підходів у теорії і практиці вузівської професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя з позиції індивідуалізації та орієнтації студентів на професійний саморозвиток.

2. Аналіз досвіду окремих вузів у розв'язанні питань з проблеми, яка досліджується.

3. З'ясування змістових і технологічних можливостей чинних програм предметів психолого-педагогічного циклу щодо організації професійного саморозвитку майбутнього вчителя.

4. Вивчення уявлень студентів про зміст поняття "індивідуальність учителя", про значення індивідуальних особливостей педагога у професійній діяльності.

5. Виявлення факторів, які впливають на ставлення студента педвузу до майбутньої професії, на його готовність нести

відповідальність за свою професійну долю на різних етапах навчання.

Аналіз результатів констатуючої частини дослідження дає змогу зробити такі висновки:

1. Гуманістична парадигма освіти ще не стала методологічною основою, яка реально діє у теорії та практиці. Концептуально у педагогічну освіту закладено принцип індивідуалізації підготовки майбутнього вчителя, однак змістове й технологічне забезпечення цієї тенденції у роботі вузів поки що відсутнє.

2. Підготовка майбутнього вчителя до професійного розвитку та саморозвитку як одне з головних завдань індивідуалізації не стала пріоритетним напрямом науково-дослідної і практичної роботи педагогічних закладів освіти.

3. Ідея індивідуалізації професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя не знайшла свого відображення у навчальних планах предметів психолого-педагогічного циклу, не відбита у підручниках і навчальних посібниках.

4. Методи і форми навчання, які традиційно застосовуються викладачем вузу, як правило, не враховують індивідуальних особливостей студента, не спрямовані на розвиток та саморозвиток його професійної індивідуальності.

5. Відсутній інструментарій для організації професійного самодослідження та самовдосконалення, який може бути застосований як викладачем, так і студентом.

6. Не тільки студент, а й викладач вищого закладу освіти мають слабе уявлення про шляхи, методи і засоби професійного самовдосконалення.

П'ятий розділ дисертації - "Педагогічні умови індивідуалізації професійно-педагогічної підготовки вчителя. Результати дослідження".

Розв'язання завдань формуючого етапу експерименту забезпечувалося такими напрямками роботи:

1. Для учнів педкласів розроблено і реалізовано програму "Відкрий у собі педагога", у зміст і технологію якої закладено ідеї індивідуалізації підготовки майбутнього вчителя.

2. Вузівську програму курсу основ педагогічної майстерності частково змінено з метою збагачення її елементами індивідуалізації.

3. Для формування готовності студента педвузу до професійного саморозвитку розроблено зміст, структуру та впроваджено курс "Індивідуальність учителя: теорія і практика". У ході вивчення курсу майбутній учитель ознайомлюється з основними поняттями та концепціями, які стосуються проблеми індивідуальних особливостей учителя і впливають на його професійну діяльність.

4. У процесі ознайомлення з механізмом індивідуального професійного розвитку перебудовано технологію викладання дисциплін педагогічного циклу; студентам надавалась можливість організовувати і проводити різнопланове професійне самодослідження, у тому числі - застосовуючи комп'ютерний варіант методик.

Роль ціле-мотиваційного фактора виконувала теоретична модель індивідуальності вчителя, яка була схемою-маршрутом для проведення студентами професійного самодослідження.

Технологічно забезпечити процес професійного самодослідження допомогла робота зі щоденником-пакезом методик професійного самопізнання "Шлях до себе". У ньому зібрано

комплекс можливих прийомів та засобів самодіагностики студентом своїх індивідних, особистісних та суб'єктних особливостей.

Інтегрування результатів професійного самодослідження дало змогу скласти професійний автопортрет, який містить прогностичний аналіз сильних і слабких сторін професійної індивідуальності студента педвузу. Такий аналіз дає змогу розробляти індивідуальну програму професійного зростання на даному етапі професійного становлення.

Ознайомлення студента педінституту з методологічним трактуванням індивідуальності людини, психологічними підходами до розвитку особистості, результатами професійно-педагогічних досліджень структури індивідуальності вчителя та особливостей педагогічної діяльності сприяють формуванню у нього ціннісного ставлення до своїх індивідуальних особливостей, орієнтують на пошук науково обґрунтованих шляхів саморозвитку. В результаті він усвідомлює необхідність оволодіння прийомами та засобами самопізнання і саморозвитку, вчиться долати перешкоди і труднощі, що можуть виникнути у майбутній професійній діяльності, використовуючи для цього сильні сторони власної індивідуальності.

З метою професійного самоосмислення і складання професійного автопортрета майбутньому вчителю було запропоновано враховувати домінуючі риси характеру (індикатори): привабливі особливості індивідуальності; негативні особливості індивідуальності; "слабку ланку" характеру; систему ціннісних орієнтацій. На цій основі склалися: прогноз утруднень у майбутній професійній діяльності, прогноз стилю ставлення до дитини, керівництва діяльністю учнів, взаємодії з ними на уроці.

Автопортрет - це розробка студентом педвузу науково-художнього варіанта Я-концепції, а на її основі - педагогічних рекомендацій для удосконалення власних особистісно-професійних особливостей. Опис останніх допомагає йому усвідомити з професійних позицій своє минуле, сьогодення та майбутнє. Автопортрет дає змогу викладачеві вузу впливати на формування необхідної майбутньому вчителеві культури індивідуального саморозуміння, самодетермінації та саморозвитку.

Робота студента педвузу над автопортретом триває протягом усього навчального року в ході вивчення дисциплін педагогічного циклу по 1-1,5 години на тиждень. Технологія індивідуалізації передбачає самостійний пошук студентом прийнятних особисто для нього способів самообґрунтування та самовдосконалення.

Результатом такого опису стала індивідуальна програма професійного самовдосконалення для відповідного етапу розвитку. До неї було включено: професійні принципи та заповіді (вони визначають стратегію професійної діяльності); рекомендації щодо корекції взаємовідносин з оточенням; психотехнічні вправи.

Однією з важливих умов індивідуалізації підготовки майбутнього вчителя є характер взаємодії індивіда і педагога (шкільним учителем, викладачем вузу). Нами були виділені вимоги, що їх ставить індивідуально зорієнтована підготовка до діяльності та до особистості педагога. Метою педагогічної діяльності стають особистісно-професійний розвиток і саморозвиток майбутнього вчителя, а навчання - засобом досягнення цієї мети. Учень тут виступає не як об'єкт

зовнішнього педагогічного впливу, а як суб'єкт взаємодії та саморозвитку в ході навчальної і професійної діяльності.

Змістом діяльності педагога стають не самі психологічні, педагогічні і професійні знання, а організація професійно підпорядкованої роботи учня в її індивідуальному варіанті. При цьому важливою є орієнтація на унікальність індивідуальних особливостей кожного учня і студента, подання їм допомоги у розвитку сильних у професійному відношенні якостей. Педагог мусить з науково-методичних позицій організувати навчально-пізнавальну діяльність вихованців, уміти її індивідуалізувати, тобто будувати свою працю як творчо-пошукову на науково-дослідних засадах. Він також повинен уміти проектувати процес особистісно-професійного розвитку учня, розробляти його стратегію і тактику. Для цього він має бути добре обізнаний з теоретичною моделлю індивідуальності вчителя, вміти користуватися нею як інструментом для організації процесу професійної самодетермінації майбутнього вчителя. У методичному плані йому слід оперувати багатим арсеналом методів і прийомів, які дають змогу індивідуалізувати підготовку вчителя. Серед таких методів важливе місце варто відводити діалогу, моделюванню, особистісній рефлексії.

Результатом діяльності педагога мають стати індивідуальні програми особистісно-професійного розвитку і саморозвитку кожного учня, студента, завдяки яким можна буде здійснювати конкретні кроки у подальшому професійному вдосконаленні майбутніх вчителів. Реалізувати це педагогу допоможуть висока психологічна та педагогічна компетентність і культура.

Належний вплив на майбутніх учителів (учнів і студентів) справляють інтегральні якості педагога, такі, як гуманістична

спрямованість, цілісність гуманістичного світогляду. Це може дістати вияв у безумовному прийнятті іншої людини, допомозі їй у саморозвитку; у професійному ракурсі педагог сам мусить бути яскравою індивідуальністю, мати усвідомлений професійний ідеал та обговорювати його зі своїми учнями; він повинен бути творчою особистістю, володіти варіативним професійним мисленням, уміти будувати "дерево" найближчих та перспективних цілей як у навчально-виховному процесі в цілому, так і працюючи з індивідуальними програмами розвитку учнів.

Одним з головних показників ефективності запропонованої системи умов індивідуалізації професійно-педагогічної підготовки є кількість учнів і студентів, спроможних здійснити самодетермінацію та професійний саморозвиток, визначити шляхи подальшого самовдосконалення. Це відобразалося у щоденниках особистісно-професійної самодетермінації, професійних автопортретах, індивідуальних програмах професійного зростання. Всього у ході експериментальної роботи учнями 10-11 класів (школи, ліцеї, педагогічні гімназії) було складено 620 карток індивідуально-професійного розвитку. Студенти педагогічних навчальних закладів різних типів (інститутів, коледжів) різних років навчання було складено 320 професійних автопортретів і 360 індивідуальних програм професійного розвитку.

Аналіз студентських робіт "Професійний автопортрет", виконаних у ході дослідження, засвідчує, що на початковому етапі дослідження майбутні вчителі не були здатні осмислити власну індивідуальність, особливо в її професійній проекції. Вони не мали відповідних теоретичних знань, могли продемонструвати лише поверхові уявлення про свої індивідуальні особливості. У

більшості з них рефлексивна діяльність не була стійкою, мала епізодичний характер. Індивідуалізація професійно-педагогічної підготовки дала змогу збільшити кількість учнів і студентів, які включились у процес активного самопізнання, самоусвідомлення та саморозвитку, до 98%.

У результаті вивчення курсів "Основи педагогічної майстерності" та "Індивідуальність учителя: теорія і практика", роботи з щоденником самопізнання зросли потреба та здатність майбутнього вчителя до рефлексії і самодетермінації.

Для визначення ефективності формуючого впливу обрані такі показники:

1. Зміна характеру цілей студентів стосовно професійно-педагогічного компонента підготовки від молодших курсів до старших (таблиця 1).

2. Формування вмінь, що забезпечують саморозвиток студента у ході вивчення курсу "Індивідуальність учителя: теорія і практика", роботи з діагностичним комплексом (таблиця 2).

3. Зміна позиції майбутнього вчителя щодо себе, прийняття на себе відповідальності за хід і характер навчання у педвузі, за власний професійний розвиток і майбутню професійну життєдіяльність (таблиця 3).

Аналіз професійних автопортретів та індивідуальних програм розвитку, виконаних студентами педагогічних коледжів, інститутів у ході експериментальної роботи (320 осіб), засвідчив наявність різноманітної системи цілей, які детермінують навчальну діяльність. Це говорить про те, що набуті ними професійно-педагогічні знання та вміння набрали глибоко особистісного смислу. Визначаючи для себе нові цілі, майбутній учитель самостійно буде індивідуально-прийнятну систему умов для особистісно-професійного саморозвитку, що і є головною

метою індивідуалізації його підготовки з позицій гуманістичної парадигми освіти (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Зміни у системі цілей, які детермінують навчальну діяльність студентів.

Констатуючий етап				Формуючий етап		
	Сз	Су	Сс	Сз	Су	Сс
Сума цілей С	1008	1760	938	2270	2530	1680
Середні показники	3,15	4,55	2,93	7,1	7,9	5,25

Умовні позначення до таблиці:

Сз - середня кількість цілей набуття знань; Су - середня кількість цілей набуття вмій; Сс - середня кількість цілей особистісно-професійного становлення.

Аналіз щоденників самопізнання студентів педагогічних коледжів та інститутів показав, що від етапу до етапу розширюється та збагачується арсенал прийомів і способів самопізнання (індивідних, особистісних та суб'єктних особливостей) і самовдосконалення (див. таблицю 2).

Таблиця 2.

Зміни у сукупності прийомів та способів самопізнання і самовдосконалення

Констатуючий етап					Формуючий етап			
	Ті	Тл	Тс	Тт	Ті	Тл	Тс	Тт
Сума S	1024	704	352	1312	2912	3872	1024	6496
Середні показники	3,2	2,2	1,1	4,1	9,1	12,1	3,2	20,3

Умовні позначення до таблиці:

Ті - кількість тестів і прийомів, що застосовуються для пізнання індивідних особливостей; Тл - кількість тестів і прийомів, які застосовуються для пізнання особистісних особливостей; Тс - кількість тестів і прийомів, які застосовуються для пізнання суб'єктних особливостей; Тт - кількість тестів і прийомів, які застосовуються для самовдосконалення.

Результати аналізу автопортретів, що були складені студентами педагогічних інститутів, засвідчили збільшення кількості методичних засобів, які використовувалися ними для: індивідуальної (від 3,2 до 9,1 одиниць), особистісної (від 2,2 до 12,1 одиниць) та суб'єктної (від 1,1 до 3,2 одиниць) самодетермінації.

Інтегральним критерієм ефективності системи психолого-педагогічних умов індивідуалізації підготовки майбутнього вчителя є динаміка рівня суб'єктивного контролю (РСК) в процесі роботи над індивідуальною програмою особистісно-професійного самовдосконалення. Відбувається істотне переміщення показників РСК з екстернальної області у інтернальну, що свідчить про прийняття студентом на себе відповідальності за якість навчально-пізнавальної праці, майбутню професійну діяльність. Якщо до експерименту рівень суб'єктивного контролю становив 1,58, то після нього - 1,87. Найбільш суттєві зміни виявлено у таких показниках, як прийняття на себе відповідальності за рівень досягнень (від 2,67 до 3,25) та невдачі, що мають місце в професійній діяльності (від 2,05 до 2,5).

Змістовий аналіз виконаних студентами програм особистісно-професійного самовдосконалення визначався рівнями "високий" - "середній" - "низький". Розподіл студентів контрольних та експериментальних груп (360 осіб у кожній) за цими рівнями дано у таблиці 3.

Таким чином, результати лонгітюдного та порівняльного аналізу даних, отриманих у ході формуючого експерименту, підтверджують гіпотезу про те, що індивідуалізація професійно-

Таблиця 3

Розподіл студентів контрольної та експериментальної груп за рівнями виконання індивідуальних програм особистісно-професійного самовдосконалення

Рівень індивідуальної програми	Контрольна група	Експериментальна група
	%	%
Високий	-	48
Середній	18	32
Низький	82	20

педагогічної підготовки майбутнього вчителя з позицій гуманістичної парадигми освіти є сутнісною її характеристикою, а це надає їй якісно нового рівня за рахунок особистісного привласнення професійних знань. Кінцевою метою підготовки вчителя, яка реалізується на індивідуальних засадах, стає формування його готовності до професійного саморозвитку, прийняття на себе відповідальності за рівень професіоналізму. Це стає можливим за певних психолого-педагогічних умов: при розробці та впровадженні відповідних технологій, зміні стосунків між педагогом та студентом, підвищенні частки самостійної роботи студентів у навчально-виховному процесі, інтеграції психології і педагогіки навколо професійно значущих цілей та ін.

У висновках викладено основні результати теоретико-методологічної та методичної розробки проблеми індивідуалізації професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя з позиції гуманістичної парадигми освіти на довузівському і вузівському етапах.

Висновки:

1. Актуальність проблеми індивідуалізації підготовки вчителя визначається соціально-культурними умовами розвитку України на сучасному етапі. Науковий аналіз історії питання та сучасних методологічних концепцій дав змогу виявити специфіку індивідуалізації процесу навчання з позиції гуманістичної орієнтації освіти.

Гуманістична тенденція ставить у центр процесу навчання індивідуальні особливості учня і студента, їх специфіку, тенденції розвитку, необхідність підвищення активності та відповідальності майбутнього вчителя за власну професійну підготовку, діяльність, врешті-решт - саме життя.

2. Індивідуалізація процесу професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя з точки зору гуманістичного підходу може бути забезпечена, якщо її цілі, зміст і технологія сприяють переведенню його з позиції об'єкта педагогічного впливу на позицію суб'єкта навчально-професійної діяльності і далі - суб'єкта професійного розвитку.

3. Перехід майбутнього вчителя з позиції суб'єкта навчально-професійної діяльності на позицію суб'єкта професійного розвитку може бути здійснений лише за відповідних умов, що становлять систему психолого-педагогічного забезпечення процесу стимулювання і спрямування індивідуального професійного розвитку кожного студента педагогічного інституту. Психолого-педагогічне забезпечення індивідуального професійного розвитку майбутнього вчителя розглядається як система зовнішніх факторів, що сприяє створенню внутрішніх передумов для саморегуляції професійного розвитку кожного студента, накопиченню та осмисленню ним науково обгрунтованого досвіду професійного зростання.

4. Готовність майбутнього вчителя до професійного саморозвитку визначається єдністю складових компонентів: ціле-мотиваційного, змістового, операційного та інтегруючого. Її виявом є здатність учня, студента педагогічного закладу освіти скласти професійний автопортрет як узагальнене науково-художнє відображення особистісно-професійної Я-концепції.

5. На основі вивчення психолого-педагогічної літератури, визначення базових понять, аналізу передового педагогічного досвіду розроблена теоретична модель, яка за своєю структурою і змістом є вихідним теоретичним поняттям і схемою-маршрутом для професійного самодослідження та самоусвідомлення майбутнього вчителя. Одночасно вона виконує роль інтегрального мотиваційного фактора в ході вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу.

6. Теоретичне та методичне обґрунтування індивідуалізації підготовки майбутнього вчителя потребує розробки відповідних педагогічних технологій. Процес професійного самодослідження здійснюється під час роботи студента з щоденником-пакетом методик професійного самопізнання "Шлях до себе", складання професійного автопортрета, завдяки чому забезпечується випереджувачий аналіз сильних і слабких сторін власної професійної індивідуальності. Такий аналіз є основою для розробки індивідуальної програми професійного зростання на певному етапі професійного становлення.

7. Формуванню ціле-мотиваційного, змістового, операційного та інтегруючого компонентів готовності майбутнього вчителя до професійного саморозвитку сприяє значною мірою індивідуальна орієнтація у змісті й технології викладання дисциплін педагогічного циклу та вивчення курсу

"Індивідуальність вчителя: теорія і практика", що ґрунтується на ідеях педагогіки і психології індивідуального розвитку і саморозвитку.

8. Процес індивідуалізації забезпечує реконструкцію власного змісту цілей і цінностей професійно-педагогічної підготовки студентів, наповнення гуманістичним змістом їх особистісних установок, а також сприяє виробленню активної позиції щодо власного саморозвитку, самодетермінації, самовизначення, наступної самореалізації. Формування творчої індивідуальності майбутнього вчителя повинно стати провідним напрямом діяльності системи професійної підготовки педагогічних кадрів.

Результати дослідження дають підстави вважати, що вихідна методологія є правильною, визначені завдання реалізовані, мета досягнута, сукупність отриманих наукових положень важлива для теорії та практики підготовки вчителя. На основі дослідження зроблено узагальнюючі висновки, обґрунтовано нові підходи до індивідуалізації професійно-педагогічної підготовки вчителя з позиції гуманістичної орієнтації освіти, які спрямовані на формування у нього готовності до особистісно-професійного розвитку. До подальших напрямів досліджень цієї важливої проблеми, вважаємо за доцільне віднести такі:

- розвиток гуманістичних традицій у підготовці вчителя (історико-педагогічний аспект);

- організація саморозвиваючої діяльності студентів педінститутів в ході професійно-педагогічної підготовки;

- визначення умов самовдосконалення майбутнього вчителя у процесі професійно-педагогічної підготовки;

- розробка педагогічних технологій забезпечення саморозвитку студента педвузу при вивченні дисциплін психолого-педагогічного циклу та ін.

Основний зміст дисертації відображено в 72 публікаціях загальним обсягом 47,2 друкованих аркушів, серед яких:

I. Монографії:

1. Індивідуалізація професійно-педагогічної підготовки вчителя /За ред. І.А.Зязюна. - Київ: Вища школа, 1997. - 17 др.арк.

II. Навчальні посібники, методичні рекомендації:

2. Індивідуальність учителя: теорія і практика: Учебное пособие для студентов и преподавателей педагогического института, учителей и слушателей ИУУ. - Николаев, 1996. - 6 др.арк.

3. Професійна індивідуальність учителя: Програма спецкурса. - Николаев, 1995. - 0,7 др.арк.

4. Путь к себе: Дневник-пакет методик для профессионального самопознания будущего учителя. - Николаев, 1996. - 2,5 др.арк.

5. Кафедра педагогічної майстерності в ліцеї: Методичні рекомендації. - Миколаїв, 1995. - 1,2 др.арк.

6. Курсовая работа по педагогике: Методические рекомендации студентам педагогических институтов. - Николаев, 1992. - 2,1 др.арк. (у співавторстві; авторських - 1 др.арк.).

7. Програма і методичні рекомендації організації педпрактики студентів III курсу: Методические рекомендации. - Николаев, 1990. - 1,6 др.арк. (у співавторстві; авторських - 0,4 др.арк.).

8. Орієнтація школярів на педагогічні професії: Методичні рекомендації для педагогічних працівників. - Київ. 1994. - 1,45 др.арк. (у співавторстві; авторських - 1 др.арк.).

9. Целевая комплексная программа "Юный педагог": Методические рекомендации. - Комсомольск-на-Амуре, 1989. - 0,9 др.арк. (у співавторстві; авторських - 0,5 др.арк.).

10. Открой в себе педагога: Экспериментальная программа спецкурса по педагогике и психологии для учащихся старших классов. - Николаев, 1996. - 1 др.арк.

11. Организация и проведение деловых игр. Деловая игра "Педагогический консилиум": Методические рекомендации для преподавателей и студентов педвузов. - Комсомольск-на-Амуре, 1988. - 1,7 др.арк. (у співавторстві; авторських - 0,2 др.арк.)

12. Коллективное творческое воспитание в работе классного руководителя: Методические рекомендации. - Хабаровск, 1990. - 2,3 др.арк. (у співавторстві; авторських - 1,5п.л.).

III. Научные статьи, тезисы:

13. Ленинградка (из опыта работы Народного учителя СССР Гончаровой Т.И.) // Народное образование - 1984. - №3. - 0,3 др. арк.

14. Мотивация работы старшеклассников над опережающими заданиями // Активизация учебно-познавательной деятельности учащихся. - Л., 1984. - 0,4 др. арк.

15. Опережающие задания в работе учителя // Методы обучения в средней общеобразовательной школе: Межвузовский сборник научных трудов. - Ленинград, 1985. - 0,3 др.арк.

16. Опережающие задания в системе работы учителя // Совершенствование методов и приемов обучения в современной школе. Межвузовский сборник научных трудов. - Л., 1989. - 0,5 др.арк.

17. Школа будущего учителя (ШБУ) как средство ориентации на педагогическую профессию // Трудовое воспитание, обучение и профориентация молодежи в условиях Крайнего Севера. - Тобольск, 1989. - 0,1 п.л.

18. Совместная работа органов народного образования, школ и педагогического института по ориентации учащихся на педагогическую профессию // Взаимосвязь теоретической подготовки и педагогической практики учителей. - Хабаровск, 1990. - 0,1 др.арк.

19. Педагогический класс-путь ориентации на педагогическую профессию // Профессиональная ориентация молодежи в условиях перестройки. - Курган, 1990. - 0,1 др.арк.

20. Формирование потребности персонализации будущего учителя в условиях индивидуализации его подготовки // Гуманизация образования. - Л., 1990. - 0,1 др.арк.

21. Роль активных методов обучения в формировании профессиональной индивидуальности будущего учителя // На путях к новой школе. - 1992. - №1. - 0,2 др.арк.

22. Индивидуализация довузовской подготовки учителя // Современные проблемы подготовки учителя. - Херсон, 1992. - 0,1 др.арк.

23. Формування творчої індивідуальності майбутнього вчителя // Збірник науково-методичних праць, присвячений 80-річчю МДПІ. - Миколаїв, 1993. - 0,6 др.арк.

24. Деятељностный подход в формировании творческой индивидуальности будущего учителя //Талановита особистість: сім"я, школа, держава. - Київ, 1994. - 0,1 др.арк.

25. Професійна індивідуальність майбутнього вчителя //Педагогіка і психологія: Вісник Академії педагогічних наук, - 1994. - №4. - 0,4 др.арк.

26. Проблема суб'єкта у психолого-педагогічній підготовці вчителя //Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості. - Київ-Луцьк, 1994. - 0,1 др.арк.

27. Формування суб'єктивної основи професійної індивідуальності майбутнього вчителя //Молодежь, труд, профессия. - Херсон, 1994. - 0,2 др.арк.

28. Професійна індивідуальність майбутнього вчителя//Актуальні проблеми педагогічної діагностики. - Київ-Тернопіль- Зелена Гура, 1995. - 0,2 др.арк.

29. Індивідуалізація навчально-виховного процесу в лиці на оснoї комп'ютерної діагностики //Сучасні педагогічні технології у вищій школі: Наук.-метод. збірник. - Київ, 1995. - 0,1 др.арк.

30. Личностно-профессиональные особенности учителя школы нового типа //Становлення шкіл нового типу: досвід. проблеми, перспективи: Наук.-метод. збірник. - Миколаїв, 1995. - 0,2 др.арк.

31. Вчитель як суб'єкт індивідуального професійного розвитку //Гуманізація та гуманітаризація професійної освіти: Наук.-метод. збірник. - Київ, 1996. - 0,2 др.арк.

32. Індивідуалізація психолого педагогічної підготовки майбутнього вчителя//Проектування освітньої системи педагогічної гімназії.- Кривий Ріг, 1996. - 0,3 др.арк.

33. Майбутній вчитель як суб'єкт індивідуального професійного розвитку//Вища освіта в Україні: реалії, тенденції, перспективи розвитку. - К., 1996. - 0,2 др.арк.

34. Педагогіка становлення професійної індивідуальності учителя //Педагогічна освіта: досвід. проблеми, перспективи: Науково-методичн. збірник. - Миколаїв, 1996. - 0,3 др.арк.

35. Из опыта проведения педагогической олимпиады // Педагогічна освіта: досвід, проблеми, перспективи. -Миколаїв, 1996. - 0,2 др.арк.

36. Індивідуально орієнтована психолого-педагогічна підготовка майбутнього вчителя //Система неперервної освіти: здобутки, пошуки, проблеми. - Чернівці, 1996. - 0,2 др.арк.

Пехота Е.Н. Индивидуализация профессионально-педагогической подготовки учителя.

Диссертация в виде рукописи на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 - профессиональная педагогика. Институт педагогики и психологии профессионального образования Академии педагогических наук Украины, Киев, 1997.

Диссертация содержит теоретико - методологические основы индивидуализации профессионально-педагогической подготовки учителя с позиций гуманистической парадигмы образования на основе выделения сущности, содержания структурных компонентов индивидуальности учителя. Выделены такие взаимосвязанные уровни индивидуализации подготовки учителя, как индивидуальный, личностный, субъектный, лежащие в основе поэтапного профессионального развития и саморазвития будущего учителя. Разработана и реализована технология индивидуализации профессионально-педагогической подготовки учителя, в основе которой лежит целостная система психолого-педагогических условий, способствующая его переводу с позиций объекта профессиональной подготовки в позицию субъекта учебно-познавательной деятельности и профессионального развития.

Pehota E. Individualization of the pedagogic professional training. - Manuscript. The dissertation for the degree of Doctor of Pedagogical Science. Specialization 13.00.04. - Professional Pedagogics. Institute for Pedagogy and Psychology of Professional Education of Ukrainian Academy of Pedagogical Sciences, Kyiv, 1997.

The dissertation contains theoretical and methodological principles of individualization of the teacher's professional training based on the humanist paradigm and differentiation of essence, contents, structural components of teacher's individuality. The author presents levels of teacher's training individualization which determine stages of professional evolution and person's self-development.

Elaborated technology has been applied in pre-university and university study process. This technology promotes changes of student's position from object of pedagogical influence into subject of study and professional self-development.

Ключові слова: індивідуалізація професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя, професійний розвиток та саморозвиток, теоретична модель індивідуальності, психолого-педагогічні умови, педагогічні технології.

Е.Н. Пехота

Підписано до друку 08.05.97р. Формат 60x84/16.
Ум. друк. арк. 2,0. Обл.-вид. арк. 2,0.
Наклад 100. Зам. 167.

Відділ оперативної поліграфії
Центру Міжнародної освіти
227-12-75, 227-37-86

135408

AB 37.692